

Za drugo témo, Odsev društvenih događanja u baladah, je bilo vsaj po številu referentov največje zanimanje. L. Vargyas iz Budimpešte je prispeval referat **Balada kot vir za zgodovino**, G. Bronzini iz Italije pa **Kultura in družba v italjanskih pripovednih pesmih**. J. Lengyel je s prispevkom **Odnosi med madžarskimi in ruskimi baladami**, posegel na primerjalno področje, G. Beutlerjeva iz Berlina pa je predstavila mehičko pesem oz. socialno problematiko v referatu **Socialna tematika in socialni klišeji v mehiških Corridah**. Zmaga Kumer, slovenska predstavica v tej mednarodni komisiji, je nastopila z referatom **O odsevu društvenih događanja v slovenskih baladah**.

O društveni vlogi balade so referirali H. Strobach iz Berlina z delom **Socialna funkcija balade**, I. Katona iz Budimpešte: **O sociologiji madžarskih ljudskih balad v delu Podravine** in hrvaška predstavica Nives Ritig-Beljak z razmišljanjem o vlogi pripovednih pesmi v Slavoniji.

Diskusija v zborniku je objavljena za vsakim posameznim referatom, če je diskusijo le izzval, objavljena pa je tudi končna-generalna diskusija.

Na zadnjih dveh straneh zbornika je naveden seznam izdanih publikacij (gradivo s posvetovanj) mednarodne komisije za ljudske balade.

Marko Terseglav

Bruno Betelham, Značenje bajki, Preveo Branko Vučićević, Jugoslavija, Beograd 1979, 356 str.

Bruno Bettelheim američki je psihijatar i psiholog kojega je na pisanje ove knjige ponukalo višegodišnje bavljenje teško poremećenom djecom. Istražujući uzroke poremećaja, Bettelheim je kod svojih pacijenata uočio posvemašnju nespremnost za probleme koje im nameće odrastanje, izostajanje bilo kakve motivacije za prevladavanje tih

problema. Često za takvo stanje manje ili više izravnu krivnju snose odgojna sredstva modernog doba koja zanemaruju složenost djetetove psihičke situacije, pa tako ne pridonose istinskom razrješavanju postojećih nesvjesnih pritisaka. Ponajbolji pak način preventivne terapije, koji Bettelheim vidi u pričanju bajki, sve više, neopravdano, pripada prošlosti. Bajkovne čarolije, kako god naivne i fiktivne, i te kako se korisno mogu upotrijebiti u odgoju djece predškolske i rane školske dobi (**The Uses of Enchantment, Upotreba čarolije**, izvorni je naslov ove knjige). U svojoj prividnoj nedužnosti bajke se obraćaju »propupalom egu« djeteta i potiču njegov razvoj, istodobno ublažujući i pretrađujući pritisak nesvjesnih nagona. Stoga Bettelheim smatra svojim neodgodivim zadatkom da upozori na njihovu važnost i značenje.

Da se čovjekova »borba za smisao« (kako B. naslovljuje uvodni odjeljak knjige) može odvijati samo uz suradnju duha tame i uz postepeno, ali postojano uključivanje nesvjesne građe, te da bajka može poslužiti kao skrivena uputa za takvo osvješćivanje, to nikako nije nova i nepoznata teza. U mnogobrojnim svojim radovima, kao što je poznato, branio ju je Carl Gustav Jung. Švicarski je psiholog, štoviše, u tekstu **Fenomenologija duha u bajkama**, neposredno upozoravao na terapeutsku funkciju bajke. Uza sve to, međutim, ta je teza daleko od toga da bude nedvojbena, jer nekritički radi s pretpostavkom da se stvarni sukobi mogu razriješiti na imaginaran način. Tako Bettelheim na jednom mjestu piše kako »bajka detetu dopušta da uživa najbolje plodove oba sveta: može se potpuno posvetiti osvetničkim fantazijama o maćehi ili očuhu iz priče, i u njima uživati bez ikakve krivice ili straha u odnosu na stvarnog roditelja« (152). Ma koliko da se na njega poziva, Bettelheim tu odstupa od Freuda možda upravo na ključnom mjestu: tamo gdje psihoanalitičar između svijesti i nesvjesnog postavlja **mehanizam izopačenosti**. Freud nai-

me nikad nije vjerovao da se nescijesna građa može bez ostatka dokinuti osvješćivanjem, već je, kao što je poznato, govorio o zamjenjivanju, sažimanju, pomicanju i obradi materijala nescijesnog, dakle o cijelom jednom sistemu kompenzacije i nadomještanja kojim (pred) svjesno izlazi u susret zahtjevima nescijesnog. Otuda »istinski interpersonalni odnos« kojim bajka, po Bettelheimu, kruni nastojanja svojeg junaka, i kojim bi sam Bettelheim da okruni borbu djeteta i čovjeka za životni smisao, ima malo veze s Freudovim postavkama o izvornoj nesuglasnosti htijenja dviju instancija čovjekove ličnosti. Iz toga izlazi da ni Freudov terapijski recept ne može biti onaj kojemu se priklanja Bettelheim, jer se Freudov odnos prema pacijentu nipošto ne zasniva na tzv. racionalnom autoritetu koji Bettelheim predlaže i u isti mah primjenjuje u svojim interpretacijama bajki.

Bettelheimove interpretacije sabrane u dva velika poglavlja knjige — **Džep pun magije i U vilinskoj zemlji** — odlikuju se istančanom potragom za značenjem bajki, potragom koja uvažava slojevitost i razvedenost smisla kakvu prezentiraju različite inačice jednoga te istog predloška i koja istodobno »gazi lakim korakom, jer gazi po tuđim snovima«. Pa ipak tragač ni za trenutak ne dvoji oko toga da u bajci **postoji jedan smisao**, kojega ona samo treba da postane svjesna. Drugim riječima, Bettelheim postupa s bajkom na isti onaj način na koji misli da bajka postupa s djetetom: on joj pomaže da izabere »izvjestan povezan smisao u zbrci svojih osjećaja«. Uspostavljajući latentne značenjske veze, a da gotovo i ne sluti, američki psiholog u potpunosti slijedi Jungovu terapijsku metodu: on naime stavlja terapeuta u poziciju onoga koji **zna** ono što pacijent **još ne zna**, ali će uz nastojanje saznati. U tome bi, smatra autor, trebalo da se sastoji zrelost: da čovjek vlada sobom i, u skladu s tim, sretno živi (145).

Pa ipak, kao što znamo iz iskustva, sretno stanje mudre vladavine sobom ne uspijeva se održati i mi krivnju za to najčešće svaljujemo upravo na bajke. Zanimljivo je da u Bettelheimov vidokrug uopće ne ulazi ova obmanjujuća dimenzija bajke, ovo njeno himbeno nastojanje oko potpunosti junakove integracije. Takva slijepa mrlja fenomenološkog interpretativnog postupka ne nastaje slučajno, jer interpret strahuje od propitivanja dobronamjernosti **vlastite pozicije**. Da bi izbjegao ovo propitivanje, on se rado miri s dobronamjernošću odgojne pozicije pripovjedača bajke. Kao što je pripovjedač, kazuje nam fenomenološki interpret, bez primisli izišao u susret nescijesnim zahtjevima svojega slušaoca i omogućio im integraciju, tako i ja sad omogućujem pripovjedaču, uvažavajući složenost njegove priče, da razabere u njoj jedan koherentan smisao. Čovjekov je život, dakle, a ovo fenomenolozi podjednako brane na razini ontogeneze i filogeneze, proces postepena osvješćivanja, postepene integracije demonskih područja nescijesnog. »Ma koliko svi mi bili složeni — sukobljeni, ambivalentni, puni protivurečnosti — ljudska je ličnost nedeljiva«, piše Bettelheim (136). I dalje: »Ako veoma različite bajke imaju jednu središnju temu, to je ponovno rođenje na jednom višem planu. Deca (a i odrasli) moraju biti kadri da veruju kako je dosezanje višeg oblika postojanja moguće ukoliko se svladaju stupnjevi razvoja koje to iziskuje« (200).

Imperativna intonacija ovoga iskaza htjela bi prikriti ono pred čime radikalniji istraživači čovjekove psihe nisu željeli zatvoriti oči: da rođenje na višem planu neizbježno iziskuje izopačenje nižega plana, preinačenje njegovih pravih želja, i otuda otvaranje novih, oštrijih konflikata među instancijama čovjekove ličnosti. Samo ona interpretacija bajke koja bi se odvažila da to uzme u obzir ne bi iznevjerila zahtjev našega vremena.

Vladimir Biti